

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXIV, СВ. 2

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Александар Лома, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић,
др Мирослав Николић, др Слободан Павловић, др Предраг Пипер,
др Слободан Ремејић, др Живојин Сјанојчић, др Јелица Сјојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викјор Фридман*

Главни уредник
Предраг Пипер

БЕОГРАД
2018

ISSN 0350-185X, – Књ. 74, св. 2 (2018), стр. 161–183

УДК: 811.163.41'373.612.2

811.163.41'374

81'1:165

COBISS.SR-ID 271882508

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1802161H>

Примљено: 12. септембар 2017.

Прихваћено: 25. јуна 2018.

Оригинални научни рад

Ана В. Халас Поповић*

Универзитет у Новом Саду**

Филозофски факултет

Одсек за англистику

ПРЕДЛОГ ПРИМЕНЕ ТЕОРИЈЕ ПРОТОТИПА У ЛЕКСИКОГРАФСКОЈ ОБРАДИ ПОЛИСЕМИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет овог рада је когнитивнолингвистичка интерпретација полисемије и њена примена у лексикографској пракси. Циљ рада је представљање предложеног модела обраде полисемије намењеног једнојезичним речницима српског језика, а заснованог на идеји чврстог утемељења лексикографске праксе у постулатима когнитивне лингвистике или, конкретно, теорије прототипа. Представљање модела укључује два аспекта – лексиколошки, који подразумева формирање и приказ полисемичне структуре речи према принципима теорије прототипа, а потом и лексикографски, који се односи на састављање речничког чланка дате речи на основу поменутог приказа. Предложеним моделом обухваћени су кључни аспекти лексикографске обраде полисемије: идентификација значења, њихове дефиниције и структура и организација речничког чланка. Очекивани резултат примене оваквог модела је чврста теоријска утемељеност и већа практична ефикасност лексикографске обраде полисемије.

Кључне речи: когнитивна лингвистика, когнитивна лексикографија, теорија прототипа, полисемија, српски језик.

* ana.halas@ff.uns.ac.rs

** Овај рад је заснован на докторској дисертацији ауторке написаној под менторством проф. др Твртка Прћића и одбрањеној 16. октобра 2014. на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, а написан је у оквиру пројекта *Језици и културе у времену и његовој историји* бр. 178002, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

1. Увод. Овај рад представља сублимацију најзначајнијих резултата истраживања које је било предмет докторске дисертације ауторке (ХАЛАС 2014), а које се тичало теоријско-методолошких и практичних аспеката обраде полисемије у лексикографској пракси енглеског и српског језика. Поменуто истраживање је јасно указало на потребу савремене лексикографске праксе за применом достигнућа и сазнања савремене лексиколошке теорије, при чему су у центру пажње, свакако, когнитивнолингвистичке теорије. Уочене предности повезивања савремене лексикографске праксе и когнитивнолингвистичког теоријског оквира подстакле су појаву тзв. когнитивне лексикографије. Њени принципи усклађени су са принципима теорије прототипа, семантике оквира или које друге теорије настале под окриљем когнитивне лингвистике. Претходно наведене чињенице и запажања мотивисали су покушај дефинисања модела лексикографске обраде полисемије заснованог на теорији прототипа, а који ће у овом раду бити представљен двојачко: прво с лексиколошког аспекта, који се тиче формирања и представљања полисемичне структуре речи, а потом и лексикографског, који се бави проблемом приказа ове структуре у оквиру речничког чланка.

2. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ПОЛИСЕМИЈЕ ПРЕМА ТЕОРИЈИ ПРОТОТИПА. Основна идеја теорије прототипа, формулисана на основу резултата психоллингвистичких истраживања које је извела Рош (ROSCH 1977), јесте та да ентитет бива сврстан у одређену категорију захваљујући својој сличности са прототипом, односно најрепрезентативнијим чланом, који испољава најтипичнија и најистакнутија својства дате категорије. Прототип заузима централно место у структури категорије док су остали чланови окупљени око њега. Удаљеност осталих чланова категорије од прототипа је обрнуто пропорционална њиховој сличности са њим, те што су чланови удаљенији од прототипа, њихова сличност са њим је мања и обрнуто.

Теорија прототипа тумачи полисемију, односно способност лексеме да се реализује у више значења (ГОРТАН-ПРЕМК 2004: 38), као вид категоризације. Полисемична структура, односно скуп свих значења једне лексеме (ДРАГИЋЕВИЋ 2007: 131–132), представља категорију која се одликује градијентношћу типичности. Дакле, значења у једној полисемичној структури имају различит статус у зависности од броја компонената које деле са прототипом. Стога

се нека од значења у структури сматрају централним, а друга периферним. Појам прототипског значења и градијентности типичности значења коришћени су и у србистичкој лингвистичкој литератури приликом анализе полисемичних структура. На пример, Кликовац (2000, 2004) се ослања на поменуте појмове испитујући значења предлога и префикса (*раз-*). Случај префикса (*раз-*) нарочито је илустративан у контексту сагледавања полисемичне структуре према теорији прототипа, јер се у њему ова структура визуелно представља као зракаста категорија (Кликовац 2004: 186–187) у којој се јасно уочава њено језгро кога чине прототип и централна значења.

Како тврди Тејлор (TAYLOR 1989: 53), границе категорије су флексибилне. То значи да се нови чланови могу унети у категорију без ремећења њене већ постојеће унутрашње структуре. Када је реч о полисемији, под новим члановима подразумевају се значења која настају извођењем од већ постојећих значења у датој семантичкој структури.

Витгенштајн (WITTGENSTEIN 1980) увиђа то да категорија има своја типична својства, али и то да ниједан њен члан не поседује целокупан скуп ових својстава, већ само нека од њих. Чланови једне категорије јесу међусобно повезани, али поседују поједина „само делимично заједничка својства којима се та категорија дефинише“ (ХЛЕБЕЦ 2006: 373). Стога, не постоји скуп заједничких компоненти које деле сва значења једне полисемичне структуре. Ову структуру чине скупови компоненти њених значења који се међусобно укрштају и преклапају попут особина у једној породици, тако да се међусобна повезаност значења у једној полисемичној структури заснива на принципу породичне сличности.

Међусобна је повезаност значења у оквиру полисемичне структуре и мотивисана, односно, како то описује Еванс (EVANS 2005: 34), ова структура заправо представља мотивисану мрежу значења окупљених око прототипског значења од кога су изведена семантичком трансформацијом посредством метафоре, метонимије, специјализације, генерализације, итд. Нека значења у структури нису директно повезана са прототипом већ индиректно, јер су изведена од неког другог значења у структури које је пак претходно директно изведено од прототипског. Како Еванс и Грин (EVANS – GREEN 2006: 332) објашњавају, деловањем семантичких механизма формирају се значењски ланци који чине полисемичну

структуру. Закључује се да су везе између значења у једној структури заправо путање по којима је деловањем одређеног механизма једно значење изведено од другог, што објашњава мотивисаност међусобне повезаности значења унутар дате структуре.

3. КОГНИТИВНА ЛЕКСИКОГРАФИЈА. Као један од општих принципа савремене лексикографије, Прћић (2016: 234) истиче научну заснованост која се односи на примену најновијих теоријско-методолошких и практичних достигнућа светске лексикографије, лексикологије као и, између осталог, когнитивне лингвистике.

Остерман (OSTERMANN 2012: 494) у свом објашњењу термина когнитивна лексикографија напомиње то да она не подразумева потпуно нову лексикографску праксу, већ инкорпорацију теорија когнитивне лингвистике, њихових сазнања и појмова у принципе постојеће лексикографске праксе. Такође, у контексту повезаности когнитивне лингвистике и лексикографије, Остерман (2012: 494) истиче да су теорија прототипа, семантика оквира и појмовна метафора изразито корисне и успешно примењиве у лексикографској пракси.

Све су бројнији научни радови који се баве применом когнитивнолингвистичког теоријског оквира у одређеном аспекту лексикографске праксе, попут дефинисања значења, структуре и организације речничког чланка.

Чаби (CSÁBI 2002), исто као и Херартс (GEERAERTS 2001), истиче то да когнитивна семантика пружа нарочито значајан допринос унапређењу лексикографских метода за анализу значењских мрежа појединачних речи, јер објашњава мотивисаност извођења значења и истиче њихову међусобну повезаност, чиме се обезбеђује систематски приступ обради полисемичних речи. Ван дер Мер (VAN DER MEER 2004) такође покушава да другачијом праксом дефинисања значења полисемичних речи укаже на међусобну повезаност значења.

3.1. ПРИМЕНА ТЕОРИЈЕ ПРОТОТИПА У ЛЕКСИКОГРАФСКОЈ ПРАКСИ

Рандел (RUNDELL 2012: 67) истиче да теорија прототипа има директну примену у многим сегментима лексикографије, што потврђују и студије на које ћемо се осврнути.

Аткинс и Рандел (ATKINS – RUNDELL 2008: 278–279) налазе да примена теорије прототипа доприноси једноставнијој

идентификацији значења. Исто тако, ови аутори (2008: 416–419) тврде да примена поменуте теорије олакшава дефинисање значења, јер њени принципи не налажу идентификовање сваке појединачне варијације одређеног значења и њено описивање ограниченим скупом неопходних и довољних обележја, што су принципи класичне семантике, већ заговара препознавање и опис типичног случаја и његових кључних обележја и уобичајених варијација на основу којих корисници лако могу препознати и разумети и мање типичне, односно периферне случајеве. Аткинс и Рандел (2008: 280) закључују да теорија прототипа одражава начин на који говорници језика препознају и користе значења када комуницирају, па је самим тим у складу са природом језика, његовом креативношћу, непрецизношћу и флексибилношћу.

Ђианг и Чен (JIANG – CHEN 2015) испитују могућност примене теорије прототипа приликом дефинисања значења одредница у пет главних студентских речника енглеског језика дотичући се диференцијације значења и њиховог редоследа. Поменути аутори закључују да примена принципа теорије прототипа приликом утврђивања редоследа значења у речничком чланку омогућава корисницима да препознају путању извођења значења у датој полисемичној структури, као и да разумеју међусобну повезаност значења једне полисемичне речи.

Поменута међусобна повезаност значења кључна је специфична одлика полисемије, па Прћић (2016: 101) истиче да је у осавременејој лексикографској обради полисемије неопходно приказати систематску повезаност појединих значења.

Међу ауторима који су разматрали примену теорије прототипа у лексикографској пракси дефинисања значења је и Јеле (JENLE 2004), који истражује начин на који се приступ семантике прототипа може применити при опису значења, у конкретном случају глагола кретања, у оквиру дефиниција у истакнутим педагошким речницима енглеског језика.

Макјоун (McKEOWN 1991) показује како се пракса дефинисања значења у речницима може унапредити применом теорије прототипа. На пример, ова ауторка тврди да енглески придев *meticulous* (педантан) не би требало описати дефиницијом 'extremely or excessively careful about small details' ('крајње или претерано пажљив у вези са ситним детаљима'), јер се реч *careful* (пажљив,

опрезан) у својој прототипској употреби асоцијативно повезује са опасношћу, те препоручује следећу дефиницију 'extremely or excessively neat and careful about small details' ('крајње или претерано уредан и пажљив у вези са ситним детаљима'). У прототипском случају, реч *neat* (уредан) ствара позитивне асоцијације које потишћују претходно поменуто. Како Макјоун тврди, на овај начин дефиниције значења постају јасније корисницима речника.

Молина (MOLINA 2008) представља нови, другачији модел дефинисања значења у историјским речницима, који је заснован на теорији прототипа. Ова ауторка сматра да дефиниције формулисане према предложеном моделу транспарентније одсликавају семантички профил речи укључујући суделовање језичких и ванјезичких информација, као и синхроније и дијахроније.

Састављачи појединих речника су већ уочили предности примене сазнања когнитивне лингвистике, а нарочито теорије прототипа, у лексикографској пракси. Први који је сигурно закорачио овим путем унапређења и осавремењивања сопствене праксе експлицитно објашњавајући у свом уводу примену теорије прототипа као основе за структурирање и организацију чланака јесте *Oxford Dictionary of English*.¹ Појава овог речника представља прекретницу у развоју савремене лексикографске праксе. Нови приступ обради полисемије који уводи овај речник коментарисао је Ван дер Мер (2000: 421) примећујући да су значења речи груписана, те да нису независна, па су чланци организовани тако да је веза између значења једне речи лако уочљива. Примарна специфична одлика праксе посматраног речника јесте истицање дистинкције између централних значења и њихових подзначења. Како се образлаже у уводу речника, свака одредница има најмање једно централно значење које може имати низ подзначења. Централна значења су типичне, главне употребе одређене лексеме у савременом стандардном енглеском, а утврђена су анализом оксфордског енглеског корпуса и других језичких база података. Основно значење је оно које изворни говорници перцепирају као најдословније у савременој употреби језика, што значи да оно није резултат се-

¹ Овај речник је први пут објављен 1998. године под насловом *New Oxford Dictionary of English*, али је 2005. године доживео своје друго издање, када је и назив промењен у тренутни, након чега је уследило још једно издање 2010. године са допуњеном листом одредница.

мантичке трансформације, већ чини језгро свих осталих значења у датој структури. Под сваким централним значењем груписана су сва његова подзначења тако да једно централно значење може имати и читав низ подзначења која су повезана са њим. Закључује се да се на овај начин истиче логичка веза између надређеног централног значења и сваког подзначења које је од њега изведено путем неког од механизма попут метафоре, метонимије, специјализације, генерализације итд. Стиче се утисак да су састављачи посматраног речника желели да оваквом структуром и организацијом чланка омогуће корисницима да лако уоче тражено значење, али и да увиде међусобну повезаност значења.

Закључује се да је уочени потенцијал суделовања когнитивне лингвистике или, прецизније, теорије прототипа и лексикографије од великог значаја за унапређење и осавремењивање лексикографске праксе уопште.

4. ПРЕДЛОГ КОГНИТИВНО-ЛЕКСИКОГРАФСКОГ МОДЕЛА ОБРАДЕ ПОЛИСЕМИЈЕ У ЈЕДНОЈЕЗИЧНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА. Приказ предложеног модела обраде полисемије, за коју Радовић-Тешић (2009: 102) тврди да је „истински лексикографски изазов“, састоји се од лексиколошког и лексикографског дела. Лексиколошки део садржи модел за конструкцију и приказ полисемичне структуре. На основу овог приказа формира се речнички чланак, што чини лексикографски део предложеног модела обраде полисемије.

4.1. ЛЕКСИКОЛОШКИ АСПЕКТ НОВОГ МОДЕЛА: ФОРМИРАЊЕ ПОЛИСЕМИЧНЕ СТРУКТУРЕ. Према предложеном моделу, почетна етапа обраде полисемије јесте формирање и представљање полисемичне структуре као прототипски засноване категорије одсликавајући њене, у претходном одељку рада наведене, кључне специфичне одлике. Дакле, полисемичну структуру би требало представити као скуп значења једне лексеме окупљених око прототипског значења, когнитивног модела од кога су мотивисано изведена. Такође, значења су међусобно повезана по принципу породичне сличности и хијерархијски су организована. У том циљу, неопходно је најпре извршити детаљну анализу инвентара постојећих значења дате речи односно њене целокупне значењске структуре. То би најпре подразумевало препознавање прототипског значења. Потом, за свако појединачно значење потребно је утврдити и реконструисати путању

његовог извођења од прототипског или неког другог значења у датој структури деловањем одређеног семантичког механизма. Тиме се утврђује и начин на који је одређено значење повезано са осталима у структури. Читав поступак формирања или реконструисања значењске мреже једне полисемичне речи према предложеном моделу биће представљен на примеру глагола *гледа̑и̑и*² као речи са богатим инвентаром значења, која као таква чини подесан узорак у овом случају, а према Ристић (2012: 131), овај глагол је један од два типична представника глагола визуелне перцепције. Сва значења овог глагола биће представљена у табели, укључујући и механизме и обрасце њиховог извођења, а организована су хијерархијски у складу са својом позицијом у датој структури.

На основу једног од критеријума које нуди Еванс (2005: 44), прототип је значење односно компонента која је посредно или непосредно садржана у осталим значењима структуре, те која се као таква намеће као „природна“ основа од које су сва поменута значења директно или индиректно изведена. Овакав принцип је у складу са установљеном принципијелном и мотивисаном природом извођења значења. Прототипско значење глагола *гледа̑и̑и* установљено према објашњеном принципу наведено је прво у табели која следи:

<i>гледа̑и̑и</i>	
значење	механизам извођења значења
1. имати отворене очи и примати светлосне утиске	прототипско значење
2. примати светлосне утиске свесно и вољно усмеравајући поглед у одређеном правцу	специјализација ³ (додата компонента просторне усмерености вољног перцептивног чина)

² За потребе овог рада, чији је циљ приказ функционисања и примене предложеног модела, инвентар значења за глагол *гледа̑и̑и* прикупљен је ексцерпцијом из постојећих једнојезичних општинских речника српског језика различитог обима: *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (1959–2014), досад са 19 објављених томова, шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске (1967–1976), једнотомног *Речника српског језика* Матице српске (2007).

³ Под специјализацијом се подразумева сужавање значења. У овом случају оно се остварује додавањем извесне компоненте већ постојећем, општијем значењу или пак спецификовањем референта односно објекта перцепције. Потребно је уочити то да је свако значење изведено специјализацијом резултат директног сужавања њему надређеног значења у структури.

<p>а. усмерити поглед у одређеном правцу и њиме пратити некога или нешто, посматрати</p>	<p>специјализација (додата компонента трајања перцептивног чина)</p>
<p>а.1. погледом пратити, посматрати неког или нешто ради контроле или надзора, мотрити</p>	<p>специјализација (додата компонента циља перцептивног чина⁴ – 'контрола или надзор објекта перцепције')</p>
<p>а.2. погледом пратити, посматрати неког с интересовањем и претензијама</p>	<p>специјализација (додата компонента начина перципирања особе – 'с интересовањем и претензијама')</p>
<p>а.3. посматрати одређени предмет у циљу гагања</p>	<p>специјализација (додата компонента циља перцептивног чина – 'гатање')</p>
<p>а.4. посматрати мету у циљу гађања</p>	<p>специјализација (додата компонента циља перцептивног чина – 'гађање')</p>
<p>а.5. замишљати некога</p>	<p>метафора (ЗАМИШЉАТИ НЕКОГА ↔ ГЛЕДАТИ ТУ ОСОБУ)⁵</p>
<p>б. (о објекту) бити окренут или усмерен према нечему</p>	<p>метафора (БИТИ ОКРЕНУТ ПРЕМА НЕКОМЕ/НЕЧЕМУ ↔ ГЛЕДАТИ У ПРАВЦУ ТЕ ОСОБЕ/ТОГА)</p>
<p>в. размишљати о будућности</p>	<p>метафора (РАЗМИШЉАТИ О БУДУЋНОСТИ ↔ ГЛЕДАТИ НАПРЕД, ИСПРЕД СЕБЕ)</p>
<p>г. имати одређени став, односити се према некоме или нечему на одређени начин</p>	<p>метафора (ИМАТИ ОДРЕЂЕНИ СТАВ ПРЕМА НЕКОМЕ/НЕЧЕМУ ↔ ГЛЕДАТИ ТУ ОСОБУ/ТО ИЗ ОДРЕЂЕНОГ УГЛА ИЛИ ПЕРСПЕКТИВЕ)</p>
<p>г.1. имати извештан став према некоме или нечему јер схватамо ту особу/то на одређени начин</p>	<p>специјализација (додата каузална компонента – 'јер схватамо ту особу/то на одређени начин')</p>
<p>г1.1. схватати некога или нешто на такав начин да у тој особи/томе налазимо одређену особину, сматрамо ту особу/то за нешто</p>	<p>специјализација (додата компонента начина на који схватамо некога или нешто – 'на такав начин да у тој особи/томе налазимо одређену особину')</p>

⁴ Овакви примери у којима је сужавање значења остварено додавањем компоненте циља перцепције илуструју тврдњу коју износи Ристић (2011: 35) о томе да субјекат може перципирати извесни ентитет и активно с одређеним циљем, односно може користити своју способност перцепције у одређене сврхе, које се, уопштено речено, свде на примање одређене информације из света који га окружује.

⁵ У случају сваког метафоричког значења глагола *гледајти* приказан је образац појмовне метафоре на основу кога је оно изведено. Дати образац одликава функционисање овог механизма, који подразумева разумевање циљног домена преко изворног, искуствено ближег домена. Веза између два домена остварена је на основу извесне сличности. У случају извођења већине метафоричких значења глагола *гледајти*, изворни домен визуелне перцепције повезује се са циљним доменом когниције. Иначе, према истраживањима које је, између осталих, спровео Дешић (1982: 61), метафора је један од најчешћих механизма извођења нових значења у српском језику.

д. бринути се о некоме или нечему	метафора (БРИНУТИ СЕ О НЕКОМЕ/НЕЧЕМУ ↔ СВЕСНО И ВОЉНО ГЛЕДАТИ У ПРАВЦУ ТЕ ОСОБЕ/ТОГА)
д.1. бринути се о болеснику, рањенику и сл.	специјализација (специфичност референта/објекта перцепције)
ђ. побринути се или настојати да нешто буде урађено	метафора (ПОБРИНУТИ СЕ ИЛИ НАСТОЈАТИ ДА НЕШТО БУДЕ УРАЂЕНО ↔ МОРАТИ ГЛЕДАТИ У ПРАВЦУ ТОГА)
е. обраћати пажњу на некога или нешто	метафора (ОБРАЋАТИ ПАЖЊУ НА НЕКОГА ИЛИ НЕШТО ↔ СВЕСНО И ВОЉНО ГЛЕДАТИ У ПРАВЦУ ТЕ ОСОБЕ/ТОГА)
е.1. обраћати пажњу на некога ишчекујући одређени догађај у вези са њим/њом	специјализација (додата каузална компонента – ’јер субјекат ишчекује одређени догађај у вези са датом особом’)
е.2. обраћати пажњу на некога полагајући наду у њега/њу	специјализација (додата каузална компонента – ’јер субјекат полаже наду у дату особу’)
е.3. (за истицање исказа) у датом тренутку обратити пажњу на некога или нешто	специјализација (додата темпорална компонента – ’у датом тренутку’)
ж. усмеравати поглед у различитим правцима тражећи нешто	специјализација (додата компонента циља перцептивног чина – ’потрага за нечим’)
ж.1. потражити нешто ради провере или поређења	специјализација (додата компонента циља потраге – ’провера или поређење нечега’)
з. показивати симпатије, наклоност (према некоме), волети	метафора (ИМАТИ НАКЛОНОСТ ПРЕМА НЕКОМЕ ↔ ГЛЕДАТИ ТУ ОСОБУ)
3. не моћи некога или нешто трпети или подносити	метафора (ПОДНОСИТИ НЕКОГА/НЕШТО ↔ МОЋИ ГЛЕДАТИ ТУ ОСОБУ/ТО)
4. бити поцепан, подеран (о обући)	метафора (РУПА НА ОБУЋИ ↔ ОКО ⁶), метонимија (ОКО–ГЛЕДАЊЕ)
5. испољавати се, видети се, показивати се	метонимија (БИТИ ПРЕДМЕТ ГЛЕДАЊА – ГЛЕДАТИ НЕКОГА/НЕШТО ⁷)

Табела 1: Реконструисана мрежа извођења значења глагола *гледати*

⁶ У овом случају, субјекат перцепције је инаниматан, па се и модел извођења овог метафоричког значења разликује од осталих у полисемичној структури глагола *гледати*. Заправо, ово је случај здруженог деловања метафоре и метонимије. На почетни метафорички образац према коме се рупа на обући визуализује као људско око надовезује се метонимијски пренос по формули ЕНТИТЕТ – ЊЕГОВА ФУНКЦИЈА или, конкретно, ОРГАН – ЊЕГОВА ФУНКЦИЈА (ОКО–ГЛЕДАЊЕ).

⁷ Дати образац одсликава функционисање механизма метонимије у оквиру кога се један ентитет налази у логичкој вези са другим, при чему оба припадају истом домену. Логичка веза међу ентитетима може бити временска, месна,

Како се у табели може видети, значења која су идентификована као директно изведена од прототипа добијају статус главних значења у структури, односно надређених значења која имају сопствена подзначења и означена су бројем. Потом се у случају сваког од поменутих надређених значења идентификују и издвајају њихова директна подзначења односно значења непосредно изведена од њих, која су у табели означена словом и ређају се одмах након одговарајућег надређеног значења. Тако, одређена примарно надређена значења имају значајан семантички потенцијал, што значи да су од њих изведена бројна подзначења, какво је значење 2 у датој табели, које има чак девет (а–з) директних подзначења. Важно је приметити да између сваког надређеног значења и његовог подзначења постоји однос субординације, чиме се успоставља хијерархијска организација полисемичне структуре, а њу је потребно одсликати и у речничком чланку, о чему ће у даљем тексту бити више речи. Нека од ових подзначења могу такође имати семантички потенцијал тако да су и од њих директно изведена извесна значења за која она постају надређена, односно, гледано у целокупној структури, секундарно надређена. Ова подзначења означена су у табели словом свог надређеног значења и редним бројем (по моделу а.1, а.2, б.1, б.2 итд). Само једно од ових секундарних подзначења са, хијерархијски гледано, трећег нивоа (г.1) послужило је као основа за извођење новог значења и тако постало терцијарно надређено, а изведено значење (г1.1) терцијарно подзначење. Дакле, исти хијерархијски однос се успоставља између секундарно надређених значења и секундарних подзначења, као и терцијарно надређених значења и терцијарних подзначења. Очито је да је представљени начин формирања полисемичне структуре речи, између осталог, заснован и на принципу градуелности, о коме Пипер (2002: 133–135) пише као о принципу и лингвистичке теорије, и лексикографске праксе, при чему градуелност сматра инхерентном одликом језика.

каузална и сл. Постоји низ различитих формула на основу којих се остварује метонимијски пренос попут следећих: део–целина, целина–део, узрок–последница, резултат–радња, инструмент–радња итд. У конкретном случају, реч је о глаголској метонимији заснованој на повезивању ситуације у којој субјекат перципира одређени објекат са ситуацијом у коме дати објекат перцепције постаје њен субјекат.

Предложени модел анализе полисемичне структуре јасно истиче прототипско значење као когнитивни модел од кога се мотивисано изводе најпре примарно надређена значења, са којима оно чини језгро из кога се структура, извођењем нових значења, даље шири и то од свог центра ка периферији. Детаљном анализом мотивисаности извођења сваког значења у структури и формирањем мреже значења на којој се јасно препознају све деривационе путање, хијерархијско устројство структуре постаје очигледно, као и међусобна повезаност значења по принципу породичне сличности. Такође, на овај начин показује се и градијентност повезаности значења која се огледа у томе што је одређено значење више или мање директно повезано са другим значењима у структури. Један од основних принципа овакве анализе је да се значења не идентификују као засебни и независни ентитети, већ увек на основу своје повезаности са другим значењима у структури. Коначно, значењска мрежа формирана применом предложеног модела, односно њен табеларни приказ, представља нацрт за формирање речничког чланка за дату одредницу, а он би требало да одслика све наведене кључне одлике полисемичне структуре као прототипски организоване категорије.

4.2. ЛЕКСИКОГРАФСКИ АСПЕКТ НОВОГ МОДЕЛА: ФОРМИРАЊЕ РЕЧНИЧКОГ ЧЛАНКА. Принципи формирања речничког чланка за полисемичну одредницу у једнојезичном речнику српског језика биће објашњени на основу оних аспеката у којима се огледа специфичност и иновативност примене когнитивно-лексикографског приступа.

А) С обзиром на то да су сва значења дате полисемичне структуре већ идентификована у поступку конструисања значењске мреже, следећи корак у формирању речничког чланка јесте дефинисање идентификованих значења.

Глаголи са изузетно богатом семантичком структуром представљају прави лексикографски изазов, јер је у тим случајевима потребно „десетине дефиниција ускладити на семантичком, синтаксичком и формалном плану тако да имају сажету, апстрактну форму“ (РАДОВИЋ-ТЕШИЋ 2014: 149).

Речничким чланком обухваћен је систем дефиниција као „поредак идентификација свих семантичких садржаја“ једне полисемичне лексеме (ГОРТАН-ПРЕМК 2014: 131). С обзиром на то да предложени модел има за циљ веродостојно одсликавање полисе-

мичне структуре у оквиру речничког чланка и то схваћене као прототипски организоване категорије, суштински је важно да систем дефиниција у речничком чланку буде сачињен тако да приказује јединство ове структуре као мреже мотивисано изведених и међусобно повезаних значења. У супротном, значења бивају дефинисана као независне употребе, чиме изостаје веродостојан приказ кључне одлике полисемије (Халас 2014: 87).

Како би се претходно описани циљ постигао, неопходно је постојећу везу међу значењима (првенствено између надређеног значења и његових подзначења) учинити транспарентном, а то значи да у самим дефиницијама значења мора постојати формална индикација поменуте повезаности. Ова индикација се очитује у идентичној формулацији основне компоненте заједничке за надређено значење и његово директно подзначење. Дакле, формулација дефиниције сваког значења почиње основном компонентом чија је формулација преузета из дефиниције надређеног значења, а на коју се потом додају компоненте специфичне за дато значење које се дефинише. Описани поступак биће илустрован примером. Прототипско значење и основна значењска компонента глагола *гледа̑ти* је 'примати светлосне утиске', која, према описаном поступку дефинисања значења, управо у тој формулацији чини основу дефиниција свих примарно надређених значења јер су она директно изведена од прототипског. Једно од примарно надређених значења односи се на чин усмеравања погледа у одређеном правцу, па ће његову дефиницију чинити поменута прототипска компонента у наведеној формулацији на коју ће се потом додати компоненте специфичне за дато значење, а то су оне које се односе на свесно и вољно усмеравање погледа у једном правцу, те ће дефиниција у свом коначном облику гласити: 'примати светлосне утиске свесно и вољно усмеравајући поглед у одређеном правцу'. Компонента свесног и вољног усмеравања погледа је основа за извођење подзначења поменутог примарно надређеног значења. Једно од таквих подзначења је 'посматрати', чија се дефиниција формулише тако што се његова специфична компонента додаје на поменуту основу тако да је коначни облик ове дефиниције следећи: 'усмерити поглед у одређеном правцу и пратити њиме некога или нешто, посматрати'. На овај начин, кориснику је омогућено да без

напора увиди повезаност сваког значења са основом од које је изведено.

Дефинисањем значења на објашњени начин доприноси се и адекватној диференцијацији значења, што значи да се уопштавају примарно надређена значења, која тако својим довољно широким опсегом могу обухватити сва своја директна подзначења. С друге стране, подзначења се прецизно раздвајају и диференцирају, те је њихова специфичност израженија, а семантичко богатство дубљих слојева полисемичне структуре очигледније. Зато је потребно да примарно надређено значење 'управљати поглед у неком правцу' буде дефинисано довољно широко, јер је семантички врло продуктивно, те има улогу надређеног значења за читав низ подзначења која обухвата својим опсегом. Међутим, оваквим дефинисањем истиче се и специфичност подзначења попут 'обраћати пажњу на некога ишчекујући одређени догађај у вези са том особом' или 'обраћати пажњу на некога полажући наду у њега/њу', изведених од значења 'обраћати пажњу на некога/на нешто' као свог надређеног значења. Коначно, предложеним начином дефинисања, а истовремено и диференцирања значења одсликава се хијерархијско устројство полисемичне структуре.

Када је реч о представљеном дефинисању значења, логично питање које следи односи се на постизање транспарентности мотивисане деривације код метафоричких значења. Њихова повезаност са својим надређеним значењем препознаје се у метафоричком обрасцу на основу кога су изведена. Стога, овај образац мора бити укључен у дефиниције метафоричких значења одговарајућом формулацијом. Једно од метафоричких значења директно изведених од примарно надређеног значења 'примати светлосне утиске свесно и вољно усмеравајући поглед у одређеном правцу' је и значење 'гледати у будућност', и то по обрасцу РАЗМИШЉАТИ О БУДУЋНОСТИ ЈЕ УСМЕРАВАТИ ПОГЛЕД ИСПРЕД СЕБЕ, где основна заједничка компонента усмеравања погледа у одређеном правцу, тј. у конкретном случају испред себе, представља изворни домен перцепције који је на основу уочене сличности повезан са циљним доменом когниције или, прецизније, размишљања о будућности. С обзиром на то да будућност као концепт поимамо и визуализујемо као нешто што се налази испред нас, уочена сличност се, дакле, очитује у компоненти правца, 'напред, испред'. Дефиниција овог метафо-

ричког значења полази од формулације циљног домена на коју се потом додаје формулација изворног домена односно компоненте коју ово значење дели са својим надређеним: 'размишљати о будућности (што је као да усмеравамо поглед напред, гледамо испред себе)'. Изворни домен је дат у загради у оквиру дефиниције као додатна информација.

Б) У поступку формирања речничког чланка по когнитивно-лексикографским принципима, други важан аспект је његово структурирање. Како Радовић-Теших наглашава (2002: 142), посао лексикографа јесте да идентификује сва значења и нијансе значења полисемичне речи, као и да свако од њих прецизно и тачно опише, али и да представи хијерархијску структуру значења дате полисемичне речи. Хијерархијски тип структуре чланка најверније одсликава унутрашњу организацију полисемичне структуре схваћене према теорији прототипа. Чланак је издељен на онолико нумерисаних параграфа колико има примарно надређених значења, с тим да је први параграф увек намењен прототипском значењу. Нумерисани параграфи за примарно надређена значења чине први ниво хијерархијске структуре. Након сваког примарно надређеног значења следе његова подзначења смештена у сопствене потпараграфе увучене у односу на параграф одговарајућег надређеног значења, а означена су словима (а, б, в) формирајући тако други ниво хијерархијске структуре. Непосредно након сваког од словом означених потпараграфа за секундарно надређена значења може уследити један или више увучених потпараграфа за њихова подзначења означена по моделу а1, а2, а3 (уколико су у питању подзначења значења а) итд., која чине трећи ниво хијерархијске структуре чланка. Могуће је и даље развијање хијерархијске структуре у дубину по истом моделу, а значења на следећем нивоу била би означена по моделу а1.1, а1.2, а1.3 итд. Дакле, на супрот линеарној структури чланка, у којој су сва значења једне одреднице представљена у оквиру једног непрекинутог параграфа, хијерархијска структура јасније, прецизније и веродостојније приказује међусобни однос значења у структури и њихову мотивисану повезаност.

Такође се може увидети сличност предложеног са моделом структурирања чланка примењеним у *Oxford Dictionary of English*, о коме је претходно већ било речи. Поменута сличност се очитује у

груписању блиских значења, и то, како се у овом речнику називају, централних значења и њихових подзначења. Међутим, разлика између два модела је у томе што поменути речник не разрађује хијерархијски и дубље слојеве полисемичне структуре односно перифернија значења, која се у овде предложеном моделу подводе под секундарно и терцијарно надређена значења. Такође, модел примењен у оксфордском речнику ни визуелно не истиче хијерархијску организацију полисемичне структуре.

5. ПРИМЕР ПРИМЕНЕ ПРЕДЛОЖЕНОГ МОДЕЛА. Применом предложеног модела формиран је речнички чланак за глагол *гледати* с циљем илустрације свих претходно описаних принципа обраде полисемије:

гледати глагол **-ам, несвршен**

1. имати отворене очи и примати светлосне утиске: *не моћи* ~⁸.
2. примати светлосне утиске свесно и вољно усмеравајући поглед у одређеном правцу:
[гледати + предлошка/прилошка фраза]⁹ ~ *к небу*, ~ *и преда се*.
 - a. усмерити поглед у одређеном правцу и њиме пратити некога или нешто, посматрати: ~ *некога и ојреко*, ~ *у њакмицу*.
 - a.1. погледом пратити, посматрати неког или нешто ради контроле или надзора: ~ *иша неко ради*.
 - a.2. погледом пратити, посматрати неког с интересовањем и претензијама: [гледати за неким] ~ *за девојкама*.
 - a.3. посматрати одређени предмет у циљу гатања: [гледати у нешто] ~ *у шољу*, ~ *у карће*.
 - a.4. посматрати мету у циљу гађања: *Гледа койљем у срце јунака. Где је гледао, ију је и иогодио*.
 - a.5. замишљати некога (што је као да га/је гледамо): *Гледао сам ише црну и иужну*.

⁸ Илустративни примери дати након дефиниција значења адаптирани су или у потпуности преузети из једнојезичних речника српског језика, који су коришћени и као извори за ексцерпцију значења глагола *гледати*.

⁹ У угластим заградама дате су граматичке колокације у којима се овај глагол у одређеном значењу типично јавља, а које подразумевају спојеве попут глагол + предлог + неодређена заменица у одговарајућем падежу.

- б.** (о објекту)¹⁰ бити окренут или усмерен према нечему (што је као да дати објекат усмерава поглед у одређеном правцу): [гледати према нечему, на нешто] *Прозор гледа на улицу.*
- в.** размишљати о будућности (што је као да усмеравамо поглед напред, гледамо испред себе): [гледати напред] ~ *најред у будућности.*
- г.** имати одређени став, односити се према некоме или нечему на одређени начин (што је као да усмеравамо поглед у правцу дате особе, објекта или ситуације посматрајући га/је из одређеног угла): [гледати + прилошка одредба начина + на некога/нешто] ~ *реално на догађаје, ~ различито на ствари.*
- г.1.** имати изврстан став према некоме или нечему јер схватамо ту особу/то на одређени начин: *зависно од тога како се гледа,* [гледати некога/нешто] ~ *некога као лирског ђесника.*
- г.1.1.** схватати некога или нешто на такав начин да у тој особи или томе налазимо одређену особину, сматрамо ту особу или то за нешто: [гледати у некоме/нечему нешто] ~ *у некоме нејријателља.*
- д.** бринути се о некоме или нечему (што је као да свесно усмеравамо поглед у правцу дате особе, животиње или објекта): ~ *родишеле, ~ кућу,* [гледати око нечега] ~ *око живине.*
- д.1.** бринути се о болеснику, рањенику и сл.: ~ *болесника, ~ ране.*
- ђ.** побринути се или настојати да нешто буде урађено (што је као да морамо усмерити поглед у правцу тога): *Гледај да не закасниш. Гледај нешто за ручак.*
- е.** обраћати пажњу на некога или нешто (што је као да свесно и вољно усмеравамо поглед у правцу те особе/тога): [гледати на некога/нешто] ~ *на године, не ~ на некога.*
- е.1.** обраћати пажњу на некога ишчекујући одређени догађај у вези са том особом: ~ *што ће рећи вођа.*
- е.2.** обраћати пажњу на некога полагајући наду у њега/њу: [гледати у/на некога] ~ *у вођу као у Бога, ~ на некога као на сјасноца.*
- е.3.** (за истицање исказа) у датом тренутку обратити пажњу на некога или нешто, гле, ето, пази: [2. л. императива] *Гледај ти ње! Гледај ти за кога се она расипује.*

¹⁰ Додатно објашњење о употреби датог значења или типичан референт наведени су у облим заградама.

- ж.** усмеравати поглед у различитим правцима како бисмо потражили нешто: ~ *йо свим књижарама.*
- ж.1.** потражити нешто ради провере или поређења: [2. л. имератива] *Гледај 22. сѝих.*
- з.** показивати наклоност према некоме, волети (што је као да усмеравамо поглед ка тој особи): *Он гледа у йу девојку иако му мајка не да.*
- 3.** не моћи некога или нешто трпети или подносити (што је као да не можемо држати отворене очи и примати визуелне утиске о тој особи или томе): [одричан облик глагола моћи + гледати некога/нешто] *не моћи некога ~ очима.*
- 4.** (о обући) бити поцепан (што је као да је рупа на обући око које прима светлосне утиске): *Цијеле му гледају.*
- 5.** видети се, показивати се (када предмет гледања постаје онај који гледа, прима светлосне утиске): *Из зеница, гледао је сѝрах.*

6. ЗАКЉУЧАК. Овај рад садржи приказ покушаја примене принципа теорије прототипа у лексикографској обради полисемије у српском језику. Предложени модел се заснива на реконструкцији деривационе мреже свих значења дате полисемичне речи, што подразумева утврђивање најпре прототипске основе, а потом и идентификацију путање и механизма извођења сваког појединачног значења у тој структури. Тиме се открива мотивисаност деривације значења, њихова међусобна повезаност, али и утврђује њихов положај и статус у датој структури хијерархијске организације, на основу чега се гради нацрт за формирање речничког чланка за ту одредницу. Дакле, анализа полисемичне структуре према поставкама теорије прототипа омогућава лексикографу детаљан и прецизан увид у њену унутрашњу структуру и организацију, као и природу међусобне повезаности свих њених значења, која је, како је већ наглашено, суштинска одлика полисемије, те ју је, стога, потребно одсликати и у речничком чланку како би се постигла веродостојност приказа једне полисемичне структуре.

Два најизазовнија проблема праксе јесу дефинисање значења и структурирање речничког чланка, а управо су то два кључна чиниоца који доприносе поменутом веродостојном одсликавању полисемичне структуре. Примена принципа теорије прототипа приликом дефинисања значења подразумева истицање компоненте

на основу које је одређено значење изведено од свог надређеног значења. Истовремено надређена значења бивају шире дефинисана, а њихова подзначења специфичније и уже, чиме се одсликава хијерархијски однос међу значењима.

Према предложеном моделу, речнички чланак има хијерархијску структуру у којој је јасно назначено прототипско значење вишезначне одреднице, а њена главна значења учињена су уочљивијим у односу на она перифернија. Међутим, и дубљи слојеви семантичке структуре које чине поменута перифернија, подређена значења учињена су јасно видљивим и такође су хијерархијски устројена.

Дакле, идентификовањем прототипског значења као примарног поставља се чврст темељ за кохерентну структуру речничког чланка, којом се, заједно са адекватним дефинисањем значења, верно одсликава унутрашња организација полисемичне структуре. У таквом чланку значења се позиционирају у складу са путањом њиховог извођења, а последично и хијерархијским статусом у структури, услед чега повезаност значења постаје лако уочљива. То може допринети бржем и једноставнијем проналажењу и памћењу жељеног значења. Коначно, оваквим моделом, који почива на идеји когнитивне лексикографије, постиже се потпуније задовољење потреба различитих корисничких група, од изворних говорника датог језика, преко ученика датог језика као страног, до лингвиста, с обзиром на то да им се пружа веродостојан, систематичан и доследан приказ полисемичне структуре, а окренутост ка корисницима и њиховим потребама је, према Прћићу (2002: 332), један од основних принципа савремене лексикографије.

Цитирана литература

- ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка. Фигуративна значења у српској лексикографији. Рајна Драгићевић (ур.). *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2014, 155–165.
- ДЕШИЋ, Милорад. Из српскохрватске полисемије. Драго Ћупић (ур.). *Лексикографија и лексикологија*. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српскохрватски језик, Филолошки факултет, Нови Сад: Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, Матица српска, 1982, 57–64.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.

- ПИПЕР, Предраг. О принципу градуелности у лексикографском опису. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, Нови Сад: Матица српска, 2002, 133–139.
- ПРЊИЋ, Твртко. Двојезична лексикографија и енглеско-српски / српско-енглески општи речник: потребе и захтеви новог века. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, Нови Сад: Матица српска, 2002, 331–341.
- ПРЊИЋ, Твртко. Какав нам општи речник српског језика највише треба. Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик и Ненад Ивановић (ур.). *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених њисајуа*. Зборник научних радова. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 87–117.
- РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица. О степенастом представљању значења речи. *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, Нови Сад: Матица српска, 2002, 141–147.
- РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица. *С речима и речником*. Београд: Учитељски факултет, 2009.
- РАДОВИЋ-ТЕШИЋ, Милица. Распоређивање значења речи у српској лексикографији. Рајна Драгићевић (ур.). *Савремена српска лексикографија у теорији и ѡраки*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2014, 141–153.
- РИСТИЋ, Стана. Глаголи визуелне перцепције у српском језику. Милош Ковачевић (ур.). *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*. Зборник радова са V међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Књига 1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, Скупштина града, 2011, 33–41.
- РИСТИЋ, Стана. *О речима у српском језику. Творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012.
- ХАЛАС, Ана. *Полисемија у речницима енглеског и српског језика: теоријско-методолошки и ѡракични аспекти обраде*. 2014, необјављена докторска дисертација.
- ХЛЕБЕЦ, Борис. Појам породичне сличности у лексикологији. Предраг Пипер (ур.). *Когнитивнолингвистичка ѡрачувања српског језика*. Београд: САНУ, 2006, 373–385.

*

- ATKINS, B. T. Sue, Michael RUNDALL. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- CSÁBI, Szilvia. Polysemous Words, Idioms and Conceptual Metaphors. Cognitive Linguistics and Lexicography. Anna Braasch, Claus Povlsen (eds.). *Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress*. Denmark: CST, 2002, 249–254.
- EVANS, Vyvyan. The Meaning of Time: Polysemy, the Lexicon and Conceptual Structure. *Journal of Linguistics* 41/01 (2005): 33–75.
- EVANS, Vyvyan, Melanie GREEN. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.

- GEERAERTS, Dirk. The definitional practice of dictionaries and the cognitive semantic conception of polysemy. *Lexicographica* 17 (2001): 6–21.
- HALAS, Ana. Definisanje značenja leksema u leksikografskoj praksi engleskog i srpskog jezika. Snežana Gudurić, Marija Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru IV/II*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2014, 77–88.
- JEHLE, Günter. Prototype Semantics and Learner's Dictionaries of English. Thomas Herbst et al. (eds.). *Lexikografie, ihre Basis – und Nachbarwissenschaften*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2004, 53–69.
- JIANG, Guiying, Qiaoyun CHEN. A Micro Exploration into Learner's Dictionaries: A Prototype Theoretical Perspective. *International Journal of Lexicography* (2015): 1–32.
- KLIKOVAC, Duška. *Semantika predloga*. Beograd: Filološki fakultet, 2000.
- KLIKOVAC, Duška. *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2004.
- MCKEOWN, Margaret G. Learning Word Meanings from Definitions: Problems and Potential. Paula. J. Schwanenflugel (ed.). *The Psychology of Word Meanings*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1991, 137–156.
- MEER, Geert van der. Core, Subsense and the New Oxford Dictionary of English (NODE). On how meanings hang together, and not separately. Ulrich Heid et al. (eds.). *Proceedings of EURALEX 2000*. Stuttgart: University of Stuttgart, 2000, 419–431.
- MEER, Geert van der. On Defining Polysemy, Core Meanings and Great Simplicity. Geoffrey Williams, Sandra Vessier (eds.). *Proceedings of the Eleventh EURALEX International Congress*. Lorient: UBS, 2004, 807–815.
- MOLINA, Clara. Historical dictionary definitions revisited from a prototype theoretical standpoint. *Annual Review of Cognitive Linguistics* 6 (2008): 1–22.
- OSTERMANN, Carolin. Cognitive Lexicography of Emotion Terms. Ruth Vatvedt Fjeld, Julie Matilde Torjusen (eds.). *Proceedings of the 15th EURALEX International Congress*. Oslo: Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo, 2012, 493–501.
- PRČIĆ, Tvrtko. Kakva nam domaća leksikografija treba u 21. veku. Snežana Gudurić, Marija Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru V*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, 2016, 231–251.
- ROSCH, Eleanor. Human Categorization. Neil Warren (ed.). *Advances in Cross-Cultural Psychology*. London: Academic Press, 1977, 1–72.
- RUNDELL, Michael. 'It works in practice but will it work in theory?' The uneasy relationship between lexicography and matters theoretical. Ruth Vatvedt Fjeld, Julie Matilde Torjusen (eds.). *Proceedings of the 15th EURALEX International Congress*. Oslo: Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo, 2012, 47–92.
- TAYLOR, John R. *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press, 1989.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *Philosophische Untersuchungen*. Frankfurt am Mein: Suhrkamp, 1980.

Извори

- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–19. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик, 1959–2014.
 РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, 1–6. Нови Сад: Матица српска; Загреб: Матица хрватска, 1967–1978.
 РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

Ана В. Халас Поповић

ПРЕДЛОЖЕНИЕ О ПРИМЕНЕНИИ ТЕОРИИ ПРОТОТИПОВ В ЛЕКСИКО-
 ГРАФИЧЕСКОЙ ОБРАБОТКЕ ПОЛИСЕМИИ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Предметом этой работы является когнитивнолингвистическое толкование полисемии и его применение на лексикографической практике. Цель работы – представить предлагаемую модель обработки полисемии, которая предназначена для одноязычных словарей сербского языка и которая базируется на идее о прочном основании лексикографической практики в постулатах когнитивной лингвистики или, конкретно, теории прототипов. Представление модели включает два аспекта – лексикологический, который подразумевает образование и обзор полисемичной структуры слова согласно принципам теории прототипов, а затем и лексикографический, который относится к составлению словарной статьи данного слова на основании упомянутого обзора. Предлагаемая модель охватывает ключевые аспекты лексикографической обработки полисемии: идентификация значений, их определения и структурная организация словарной статьи. Ожидаемым результатом применения такой модели являются прочная теоретическая основа и большая практическая эффективность лексикографической обработки полисемии.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, когнитивная лексикография, теория прототипов, полисемия, сербский язык.

Ana V. Halas Popović

A PROPOSAL FOR THE APPLICATION OF PROTOTYPE THEORY
 TO THE LEXICOGRAPHIC TREATMENT OF POLYSEMY IN SERBIAN

Summary

This paper has proposed a model of treatment of polysemy in monolingual dictionaries of Serbian, which is based on the idea of the solid grounding of lexicographic practice in cognitive linguistic theory. A polysemous structure is understood here as a prototype-based category whose senses are mutually related on the basis of family resemblance, while the derivation of senses is motivated and the whole struc-

ture is hierarchically organised. The proposed model has been built on the foundation comprised of these main features of polysemy as understood within the framework of prototype theory.

In order to be in accordance with the idea of the firm theoretical foundation of lexicographic practice, the presentation of the model has been divided into a lexicological and a lexicographic aspect. The lexicological aspect has included the formation of a polysemous structure. This model enables a clear insight into all derivational paths within a polysemous structure, mutual relations among senses as well as the hierarchical position of each individual sense. As such, it represents a theoretical basis or even a pattern for the formation of a dictionary entry for a polysemous word, i.e. for the lexicographic aspect of the proposed model.

The main characteristics of the lexicographic aspect are the following: sense definitions contain a formal indication of the derivational link between a superordinate sense and its subsense and a dictionary entry is hierarchically structured. A sample entry for a highly polysemous verb in Serbian has been formed as an illustration of the proposed principles for tailoring a dictionary entry. The given principles result in achieving the transparency of motivated derivation of senses, their mutual relatedness on the basis of family resemblance as well as their hierarchical organisation, which is a necessary prerequisite for a reliable lexicographic description of a polysemous word expected to satisfy the needs of various types of dictionary users more efficiently. Overall, the solid scientific foundation of this model ensures the higher practical efficiency of the treatment of polysemy.

Keywords: cognitive linguistics, cognitive lexicography, prototype theory, polysemy, Serbian.